

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ  
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ  
СПРАВ**

**Кафедра фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6**

**ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ**

**з навчальної дисципліни «Міжнародний захист прав людини в  
правоохоронній діяльності»**

вибіркових компонент  
освітньої програми першого рівня вищої освіти  
(26 Цивільна безпека 262 Правоохоронна діяльність )

***за темою - Захист прав людини в Європі.***

Харків 2023

**ЗАТВЕРДЖЕНО**

Науково-методичною радою  
Харківського національного  
університету внутрішніх справ  
Протокол від 25.09.2023 №8

**СХВАЛЕНО**

Вченою радою факультету № 6  
Протокол від 25.08.2023р. № 5

**ПОГОДЖЕНО**

Секцією Науково-методичної ради  
ХНУВС з юридичних дисциплін  
Протокол від 22.09.2023 №8

Розглянуто на засіданні кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін протокол від 18.08.2023р. № 8.

**Розробники:**

1. Доцент кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6 ХНУВС, кандидат юридичних наук Д.С. Гета.
2. Доцент кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6 ХНУВС, кандидат юридичних наук К.В. Кисильова.

**Рецензенти:**

1. Доцент кафедри конституційного та муніципального права юридичного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, кандидат юридичних наук., доцент Зубенко Г.В.
2. Завідувач кафедри конституційного та міжнародного права факультету № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ, д.ю.н., доцент, Марчук М.І.

## План лекції

1. Громадянство Європейського Союзу: поняття, зміст, принципи.
2. Юридичне закріплення прав людини у Європейському Союзі.
3. Механізми захисту прав людини в Європейському Союзі.
  - 3.1. Захист прав людини на рівні держав-членів.
  - 3.2. Захист прав людини наднаціональними механізмами Європейського Союзу.
  - 3.3. Захист прав громадян ЄС загальноєвропейськими інструментами.

## Література:

### Основна:

1. Марчук М. І. Право Європейського союзу : навч. посіб. / М. І. Марчук ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. - Х. : ХНУВС, 2012. - 235 с.
2. Право Європейського Союзу : навч. посіб. / [В. М. Бесчастний та ін.] ; за ред. В. М. Бесчастного. - 2-ге вид., стер. - К. : Знання, 2011. - 366 с.
3. Право Європейського Союзу : підручник / [Муравйов В. І. та ін.] ; за ред. В. І. Муравйова, д-ра юрид наук, проф. - К. : Юрінком Інтер, 2011. - 703 с.
4. Ткаченко Є. В. Правовий статус громадян Європейського Союзу / Є. В. Ткаченко // Юрист України. - 2011. - № 1(14). - С. 17-23.
5. Яворська І. Право Європейського Союзу: сучасні концептуальні підходи / І. Яворська // Вісник Львівського університету. Серія : Міжнародні відносини. - 2012. - Вип. 30. - С. 201-209.

### Додаткова:

1. Європейський союз: основи політики, інституційного устрою та права: Навчальний посібник / Пер. з німец. – К.: Заповіт, 2001. – 368 с.
2. Копійка В., Шинкаренко Т. Європейський Союз: заснування і етапи становлення: Навчальний посібник. – К.: Либідь, 2000. – 448 с.
3. Марченко М. Тенденції розвитку Європейського Союзу та його правової системи / М. Марченко // Порівняльне правознавство. - 2012. - № 3-4. - С. 316-327.

## Текст лекції

### 1. Громадянство Європейського Союзу: поняття, зміст, принципи.

Запровадження європейського громадянства, руху осіб, закріпленого в установчих договорах, із чітко визначеними правами та обов'язками, що було результатом розвитку свободи, тривало з 1960-х рр. У 1992 р. у Маастрихтському договорі було зазначено мету діяльності Союзу "посилити захист прав та інтересів громадян своїх держав-членів шляхом запровадження громадянства Союзу". Громадянству тоді було присвячено нову частину (розділ II) Договору про заснування ЄС.

Як і національне громадянство, **громадянство Союзу** покликане визначати зв'язок між громадянином та ЄС, що знаходить вираження у правах громадян, їх обов'язках та участі у політичному житті. Метою цього є зменшення

розриву між усе більшим впливом заходів Союзу на його громадян і забезпеченням прав та обов'язків, а також участь у демократичному процесі, що залишається майже виключно внутрішньою компетенцією держав. Усе це робиться для того, щоб підвищити у людей відчуття приналежності до ЄС та заохочувати громадську думку, політичну свідомість та почуття приналежності в Європі.

Із набуттям чинності Лісабонським договором передбачається створення більш ефективної системи захисту прав та інтересів громадян держав-членів (п. 5 ст. 3 ДЄС).

Відповідно до ст. 9 ДЄС **кожна особа, яка має громадянство держави-члена, є громадянином Союзу.** Громадянство Союзу є додатковим (субсидіарним) до національного громадянства, однак не заміняє його, а передбачає низку прав та обов'язків на додаток до тих, що походять з громадянства держави-члена.

Набуття громадянства держави-члена (наприклад, ФРН) веде до визнання особи громадянином Союзу. Це саме стосується і припинення громадянства: втрата німецького або іншого національного громадянства означає також втрату громадянства ЄС.

Підстави та порядок набуття залишаються в компетенції держав-членів. Водночас, як постановив Суд ЄС, "ця компетенція повинна здійснюватися за додержання комунітарного права", включаючи визнані Союзом основні права та їх гарантії (справа C-369/90 [1992]).

## **2. Юридичне закріплення прав людини у Європейському Союзі.**

**Права і свободи громадян Союзу,** закріплені установчими договорами, розподілено на три основні групи за сферою і способом застосування.

Перша група - це **політичні (електоральні) права**, до яких належать:

- активне та пасивне виборче право у виборах до Європарламенту в державі перебування або постійного проживання на рівних умовах з громадянами цієї країни (п. "b" ст. 20, п. 2 ст. 22 ДФЄС);

- активне та пасивне виборче право у виборах до муніципальних органів влади (органів місцевого врядування) в державі-члені, в якій вони проживають на умовах, однакових з громадянами цієї держави-члена (п. "Б" ст. 20, п. 1 ст. 22 ДФЄС).

Друга група - це **міграційні (функціональні) права**:

- право вільно та без перешкод пересуватися всією територією Євросоюзу (п. "а" ст. 20, ст. 21 ДФЄС);

- право вільно обирати місце проживання в межах території держав-членів ЄС (п. "а" ст. 20, ст. 21 ДФЄС).

Третя група - це **запобіжно-захисні права та адміністративні гарантії**:

- на території третьої країни, де не представлена держава-член, громадянство якої має особа, - право користуватися захистом з боку дипломатичних та консульських установ будь-якої держави-члена на тих самих умовах, що й громадяни цієї держави (п. "с" ст. 20, ст. 23 ДФЄС);

- право направляти петицію до Європарламенту (п. "сі" ст. 20, ст. 227 ДФЕС);
- право звертатися із скаргою до Омбудсмена, який призначається Європарламентом, з питань неналежного управління в діяльності інститутів або органів Союзу (п. "сі" ст. 20, ст. 228 ДФЕС);
- право надсилати звернення до будь-якого інституту або органу Союзу однією з мов держав-членів та отримувати відповіді цією самою мовою (п. 4 ст. 24 ДФЕС);
- право на доступ за певних умов до документів Європарламенту, Ради та Комісії (ст. 15 ДФЕС).

Електоральні права громадян ЄС є новелою в міжнародному праві, оскільки до цього часу жодне інше інтеграційне об'єднання не надавало подібних прав населенню держав-членів, і жоден міжнародний орган або інститут не обирався шляхом прямого волевиявлення народу. Електоральні права, за загальноприйнятою класифікацією прав людини, належать до політичних прав, які є прерогативою громадян держави.

Правовою основою електоральних прав в ЄС є статті 22, 223, 224 ДФЕС. Починаючи з 1976 р. (Акт від 20 вересня 1976 р., із змінами, внесеними Рішенням Ради 2002/772/ЕС, Євроатому від 25 червня 2002 р. та 23 вересня 2002 р.), громадяни ЄС мають право обирати своїх представників до Європарламенту в державі, громадянами якої вони є. У червні 1979 р. відбулися перші вибори до Європарламенту, на яких громадяни держав-членів мали можливість реалізувати це право.

Проте до укладення Маастрихтського договору не всі громадяни ЄС, які працювали за межами своєї держави, мали змогу скористатися своїми політичними правами. Фактично, крім Ірландії, Нідерландів, Бельгії та Великої Британії (щодо ірландських громадян) держави перебування не дозволяли таким категоріям населення брати участь у виборах до Європарламенту, а єдиною державою, яка дозволяла голосувати через довірену особу або поштою, була Італійська Республіка.

Маастрихтський договір надав право всім громадянам держав-членів ЄС голосувати або бути кандидатом у виборах до Європарламенту та на місцевих виборах у державі-члені, де вони проживають (незалежно від наявності у них громадянства цієї держави), на однакових умовах з громадянами країни постійного проживання. Далі положення цього Договору було розвинене у вторинному праві ЄС.

### **Муніципальні вибори**

Директива Ради 94/80/ЕС (із змінами, внесеними Директивою 96/ 30/ЕС) про права, пов'язані із муніципальними виборами, надає всім громадянам Союзу активне та пасивне виборче право на муніципальних виборах у державі-члені, в якій вони проживають.

З метою захисту своїх суверенних інтересів держава-член може передбачити, що тільки її власні громадяни мають право бути обраними на посади голови та його заступників в органах місцевого самоврядування, а також на посаду одного з директорів колегіального органу місцевого

самоврядування, які є, по суті, посадовими особами, що здійснюють функції публічної влади. Однак можливість громадян інших держав-членів реалізовувати своє активне виборче право не повинно за загальним правилом не виправдано обмежуватися. Щодо участі у муніципальних виборах, то до всіх громадян Союзу, як правило, ставляться як до громадян своєї держави.

Держава-член може застосувати певні обмеження, наприклад, передбачити більш тривалий мінімальний період проживання як умову для участі у муніципальних виборах, якщо на її території відсоток громадян інших держав-членів ЄС, які мають активне або пасивне виборче право, перевищує 20% від загального електорату; наразі така ситуація існує в Люксембурзі та в певних адміністративних одиницях Бельгії. Однак Бельгія ще ніколи не застосовувала це обмеження.

На національному рівні постійно тривають дебати стосовно права громадян третіх країн на участь у виборах. З 1992 р. на теренах ЄС співіснують два підходи: є держави, де громадяни третіх країн мають право брати участь у муніципальних виборах (Данія, Ірландія, Нідерланди, Швеція та Фінляндія); та країни, де це право не визнається (Бельгія, ФРН, Греція, Іспанія, Франція, Італія, Люксембург, Австрія, Португалія та Велика Британія).

### **Вибори до Європейського парламенту**

Директива 93/109/ЄС врегульовує процедуру реалізації активного та пасивного виборчого права на виборах до Європарламенту і надає всім громадянам Союзу можливість вирішувати, брати участь чи ні у виборах до Парламенту (активно чи пасивно) в державі свого походження або державі свого постійного проживання в межах ЄС, якщо вони не є однаковими.

Для участі у виборах до Європарламенту в державі постійного проживання встановлюються такі самі умови, що застосовуються до громадян цієї держави. Загальний вік набуття виборчого права - 18 років у всіх державах-членах. Держава-член може застосувати певні обмеження, наприклад, якщо на її території відсоток громадян інших держав-членів ЄС, які мають активне або пасивне виборче право, перевищує 20% від загального електорату. У цьому випадку може застосовуватися більш тривалий ценз осілості. Крім того, в державах-членах діють різні правила щодо визначення поняття "постійне проживання". Деякі країни вимагають від виборців мати своє місце проживання або звичайне перебування на території виборчого округу (Франція та Фінляндія), або звичайно перебувати там (Бельгія, ФРН, Греція, Іспанія, Люксембург, Португалія та Італія), або бути зареєстрованим у реєстрі виборців (Данія, Ірландія, Угорщина, Нідерланди, Австрія, Польща, Швеція та Велика Британія).

Щоб мати право голосувати (активне виборче право) у Люксембурзі, громадяни ЄС повинні довести мінімальний період проживання на території Люксембургу - 5 років, хоча цей час не застосовується до виборців, які не мають право голосу у державі-члені свого походження, тому що вони проживають за межами цієї держави або через період цього проживання.

Вибори до Європарламенту проводяться відповідно до принципів, що є спільними для всіх держав-членів. Вони закріплені у Рішенні Ради 2002/772/ЄС,

що набуло чинності 1 квітня 2004 р. і доповнює Акт стосовно виборів представників до Європарламенту шляхом прямого загального голосування 1976 р. Кожна держава-член вирішує самостійно питання про форму проведення цих виборів, однак допускає ідентичні демократичні правила стосовно віку набуття виборчих прав, рівності статей, таємниці голосування, а також низки спільних принципів: прямого загального виборчого права, пропорційного представництва та строку перебування на посаді євродепутата (5 років із правом переобрання). Місця в Європарламенті за загальним правилом розподіляються пропорційно до кількості населення кожної держави-члена. Загальна кількість євродепутатів становить наразі 736 осіб.

Відповідно до судового рішення у справі Matthews проти Сполученого Королівства (справа С-145/04 Королівство Іспанія проти Сполученого Королівства [2004]), а також подальшої зміни в Сполученому Королівстві національного виборчого законодавства електоральні права на виборах до Європарламенту були поширені на Гібралтар. Це надало можливість електорату, який мешкає у Гібралтарі, взяти участь у цих виборах у травні 2003 р.

Політичні партії на європейському рівні сприяють формуванню європейської політичної свідомості та вираженню волі громадян Союзу (п. 4 ст. 10 ДЕС). Згідно зі ст. 224 ДФЕС Європарламент та Рада за допомогою регламентів встановлюють статус політичних партій на європейському рівні і, зокрема, правила стосовно їх фінансування. У листопаді 2003 р. Європарламент та Рада прийняли з цього питання Регламент 2004/2003/ЕС (із змінами, внесеними Регламентом 1524/2007).

### **Голосування громадян-нерезидентів у країні свого громадянства**

У Великій Британії виборче право громадян, які мешкають за кордоном, обмежене для державних службовців, членів збройних сил та громадян, які виїхали з країни понад 5 років тому, за умови, що вони подали декларації до відповідних органів. Данія, Нідерланди, Австрія та Португалія надають право голосувати тільки своїм громадянам, які мешкають у державах-членах ЄС. Бельгія, Греція, Іспанія, Франція, Італія та Швеція надають своїм громадянам право голосувати незалежно від того, яка країна є місцем їх постійного проживання. ФРН надає це право своїм громадянам, якщо вони прожили в іншій країні менше 10 років. В Угорщині та Ірландії право голосу поширюються тільки на громадян ЄС, які постійно проживають на національній території.

Реалізація пасивного виборчого права пов'язана із низкою формальностей. Крім вимоги наявності громадянства держави-члена ЄС, що є спільним для всіх держав-членів, умови відрізняються залежно від країни. Мінімальний вік для того, щоб бути обраним депутатом до Європарламенту, становить 18 років у Данії, ФРН, Іспанії, Нідерландах, Люксембурзі, Австрії, Португалії, Фінляндії, Швеції та у більшості нових держав-членів; 21 рік - у Бельгії, Чеській Республіці, Ірландії, Греції, Литві, Польщі, Словаччині та Великій Британії; 23 - у Франції; 25 - в Італії.

У Люксембурзі діє ценз осілості щодо реалізації пасивного виборчого права до Європарламенту: необхідно прожити щонайменше 5 років, щоб отримати можливість балотуватися на виборах до Європарламенту. Більше того, список кандидатів у депутати не може включати більшість кандидатів, які не мають громадянства Люксембургу.

Таким чином, запровадження електоральних прав громадян ЄС забезпечує дотримання одного з найважливіших демократичних принципів - принципів рівності і недискримінації.

Іншу категорію прав громадян ЄС деякі дослідники класифікують як різновид **адміністративно-процесуальних гарантій**. Такі права відіграють також запобіжно-захисну роль для можливості здійснення інших категорій прав.

Такою процесуальною гарантією є право на захист закордонними органами зовнішніх зносин держав-членів, передбачене ст. 23 ДФЄС.

Згідно з нею, якщо громадянин Союзу перебуває у третій країні, в якій держава-член, громадянином якої він є, не має посольства або консульського пункту, він має право на захист з боку органів влади держав-членів, які мають представництва в цьому місці, на однакових умовах з громадянами цієї держави. Держави-члени приймають необхідні положення та вступають між собою у міжнародні переговори, необхідні для забезпечення цього захисту. Таке саме положення передбачене у ст. 46 Хартії основних прав ЄС.

Рада 19 грудня 1995 р. прийняла Рішення 95/553/ЄС стосовно захисту громадян ЄС дипломатичними та консульськими представництвами. Цим рішенням передбачено, що допомога надається у випадку смерті; у разі серйозного нещасного випадку або серйозної хвороби; арешту або затримання; жертвам тяжкого злочину, а також у вигляді сприяння та репатріації громадян Союзу, які перебувають у складному становищі. Передбачено також надання коштів на повернення до батьківщини в разі нагальної потреби і за умови забезпечити своє повернення за рахунок власних коштів. Усі понесені витрати мають бути компенсовані особою після повернення на батьківщину державі громадянства, яка самостійно має владнати ці питання з державою, що надала допомогу.

Друге Рішення 96/409/РЕ5С дозволяє звертатися до консульських установ інших держав-членів ЄС у разі втрати паспорта з метою отримання спеціальних документів для пересування загального зразка. Подібний документ видається тільки за згодою держави громадянства і має виключно цільовий характер, тобто повинен бути використаний лише для поїздки, для якої був виданий.

Підписання Лісабонського договору у грудні 2007 р. дещо розширило компетенцію ЄС у сфері дипломатичного та консульського захисту. У параграфі 2 ст. 23 ДФЄС передбачено таке: "Рада, діючи відповідно до спеціальної законодавчої процедури та після консультації з Європейським парламентом, може приймати директиви, які встановлюють заходи щодо координації та співробітництва, необхідні з метою полегшення цього захисту". Це дає підстави стверджувати, що незабаром буде прийнято низку нормативних актів у вигляді директив, які є інструментом гармонізації національного права



держав-членів згідно зі стандартами ЄС, а це, у свою чергу, спонукатиме держави-члени трансформувати своє законодавство відповідно до спільної мети - забезпечення ефективного консульського захисту громадян ЄС у третіх країнах.

Щодо права на звернення з петиціями до Європарламенту та подання скарг до Європейського омбудсмена, то ці права з'явилися в результаті прагнення авторів європейської конструкції наситити її елементами, притаманними для європейських демократій XX ст. Процедури реалізації цих прав будуть розглянуті нижче.

Право, передбачене п. 4 ст. 24, означає не просто нормативно закріплену можливість писати чи направляти запити до інститутів та органів ЄС, але перш за все, юридично встановлений обов'язок останніх надати у визначений термін умотивовану відповідь на запитання чи необхідну інформацію, якщо вона не є конфіденційною. Фактично, це право можна назвати правом на спілкування або правом на ефективний двосторонній зв'язок.

Предметом письмового звернення може бути будь-що, оскільки жоден нормативний документ не регламентує правила прийнятності таких звернень. Передбачалося, що такі звернення мали б стосуватися сфери європейського права - вказували б на порушення права ЄС або недоліки правового регулювання, проте це не є обов'язковим. У такому самому порядку можна звертатися за наданням необхідної інформації або документації.

На відміну від конституційного розуміння в державах Європи, починаючи з Французької декларації про права людини і громадянина 1789 р., з громадянством ЄС не пов'язано жодних спеціальних гарантій основних прав. Стаття 6 (п. 3) ДФЄС закріплює, що "основні права, як вони гарантовані Європейською конвенцією з прав людини та основних свобод і як вони впливають із загальних для держав-членів конституційних традицій, входять до змісту права Союзу як загальні принципи".

Поки що установчі договори не передбачають чітко сформульованих обов'язків громадянина ЄС, хоча про це йдеться в ст. 20 ДФЄС, що є головною відмінністю між ним та громадянством держав-членів. Під обов'язками можна розуміти ті положення, які впливають з тлумачення норм договору. Зокрема, серед обов'язків громадян ЄС - дотримання рівноправності між жінками та чоловіками щодо оплати праці (ст. 157 ДФЄС), незастосування дискримінації за ознакою громадянства (ст. 18 ДФЄС) тощо.

Стаття 25 ДФЄС та ст. 48 ДЄС створюють можливості для розвитку громадянства Союзу поступово, а отже, надають громадянам ЄС посилений правовий статус на європейському рівні. У ст. 11 ДЄС Лісабонським договором передбачене нове право громадян Союзу. Не менше одного мільйона осіб, які є громадянами переважної кількості держав-членів, можуть виступити із ініціативою та запропонувати Комісії, в межах своїх повноважень, подати будь-які відповідні пропозиції щодо питань, з приводу яких громадяни вважають за потрібне прийняття нового правового акта Союзу для належного виконання положень установчих договорів.

Таким чином, сутність громадянства Союзу полягає не тільки в тих основних правах, які закріплені установчими документами. Інші права і свободи регламентуються, крім відповідних актів Союзу, вторинним правом ЄС, а також рішеннями Суду.

### **3. Механізми захисту прав людини в Європейському Союзі.**

Неможливо говорити про ефективність забезпечення та захисту прав людини без механізмів їх реалізації на інституційному рівні. Характерною рисою інституційного механізму Євросоюзу є те, що кожен елемент (орган) цього інституту тією чи іншою мірою приділяє увагу питанням захисту прав людини.

**Рада ЄС** - це головний інститут Євросоюзу, на який покладено прийняття рішень, зокрема у сфері прав людини. Так, Радою було прийнято низку документів з окремих аспектів європейського громадянства, заснування певних специфічних органів у галузі прав людини.

Згідно з ст. 7 ДЄС Рада має повноваження вживати заходів проти держави-члена, яка порушує принцип поваги прав людини, як це закріплено у ст. 2 цього Договору. Так, на обґрунтовану пропозицію третини держав-членів, Європейського парламенту або Комісії Рада, діючи більшістю в 4/5 своїх членів, після отримання згоди Європарламенту може визначити, що існує чітко встановлена небезпека серйозного порушення державою-членом зазначеного принципу, і передати певні рекомендації державі. Перед винесенням цього рішення Рада заслуховує позицію відповідної держави-члена і, діючи згідно з цією процедурою, може звернутися до незалежних експертів з проханням подати в межах розумного проміжку часу звіт про ситуацію у відповідній державі-члені. Рада регулярно повинна перевіряти ті підстави, які були покладені в основу такого рішення.

Якщо подібне рішення було винесене, Рада кваліфікованою більшістю може призупинити певні права, які випливають із Договору, включаючи право голосу представника уряду держави-члена в Раді. При цьому мають враховуватися всі можливі наслідки подібної санкції для прав та обов'язків фізичних та юридичних осіб. З часом Рада може скасувати таке рішення, наприклад, у разі позитивної зміни ситуації, яка призвела до цього.

З метою забезпечення належної уваги до питань прав людини на всіх рівнях ЄС у рамках Ради у 1987 р. було засновано **Робочу групу з прав людини** із розширенням її мандата у 2003 р. для включення до її компетенції всіх аспектів прав людини у зовнішніх зносинах ЄС. До складу Групи входять експерти в галузі прав людини - представники держав-членів ЄС та представники Комісії. Завданнями Робочої групи є обговорення та подання Політичному комітету рекомендацій щодо загальних керівних принципів для спільних реагування на існуючі або можливі порушення прав людини, а також координація позицій держав-членів з прав людини. Робоча група з прав людини збирається двічі на рік.

Особливу роль щодо реалізації політики в галузі прав людини у зовнішніх зносинах відіграє Колишній Особистий представник з прав людини

Генерального секретаря / Високого представника з питань спільної зовнішньої політики та політики безпеки. Рішення про заснування такої посади було прийняте Європейською Радою у грудні 2004 р., як зазначалося, "для сприяння процесу узгодженості та послідовності політики ЄС у галузі прав людини, із відповідним урахуванням сфер компетенції Європейської Комісії". З 2007 р. цю посаду обіймає пані доктор Ріна Кіонка (представниця Естонії).

Після призначення цієї особи (другої на посаді) Секретаріат Ради вніс фундаментальні зміни до свого підходу в галузі прав людини, шляхом поєднання компетенції в цій сфері в Секретаріаті Ради з посадою Особистого представника. Ця подвійна роль означає, що як Особистий представник ця посадова особа представляла Генерального Секретаря на форумах, присвячених правам людини і як така брала участь у більш публічній дипломатії. А з боку Ради увагу Колишнього представника зосереджено на таких питаннях, як: інтегрування питань захисту прав людини до сфери Спільної зовнішньої політики та політики безпеки та

Європейської політики у галузі безпеки та оборони, проведення діалогів та консультацій в галузі прав людини, виконання Керівних принципів ЄС у галузі прав людини та міжнародного гуманітарного права, координація політики ЄС у галузі прав людини на рівні ООН, Ради Європи та ОБСЄ.

Щодо **Європарламенту**, то він бере участь у розробці, імплементації та наданні оцінки ефективності заходів ЄС у галузі прав людини шляхом прийняття резолюцій, підготовки доповідей, направлення місій до третіх держав, участі в заходах, присвячених правам людини. Крім того, щороку Парламент присуджує Премію Сахарова.

У рамках Європарламенту діє **Підкомітет з прав людини**, який є центром обговорення широкого кола питань прав людини в Парламенті. Підкомітет приймає парламентські ініціативи в цій сфері та запроваджує постійний форум для дискусій з іншими інститутами ЄС, Спеціальними доповідачами ООН та представниками ПРООН, Радою Європи, представниками урядів, активістами у галузі прав людини та неурядовими організаціями (НУО) щодо стану дотримання прав людини та розвитку демократії в третіх країнах. Делегації Підкомітету відвідують окремі треті країни, головним чином ті, що є кандидатами на вступ до ЄС (наприклад, Туреччину).

Підкомітет вживає заходів щодо моніторингу та надання оцінки виконання документів ЄС у галузі прав людини. У цьому зв'язку Підкомітет підготував декілька досліджень: п'ять - щодо смертної кари та сім - щодо консультацій та діалогів у галузі прав людини (з Іраном, Росією, Центральною Америкою, в рамках Європейської політики сусідства тощо).

Крім того, Європарламент активно бере участь у контролі демократичного проведення виборів, зокрема, надсилає місії спостерігачів.

На особливу увагу заслуговує **право кожного громадянина ЄС**, запроваджене відповідно до Маастрихтського договору, **подавати петиції до Європарламенту**. Петиція вивчається Комітетом з петиції Європарламенту,

який приймає рішення щодо її прийнятності, а також разом з Європарламентом є відповідальним за її розгляд.

Правовою основою права на подання петиції до Парламенту є ст. 24 та 227 ДФЕС, а також ст. 44 Хартії основних прав ЄС. Право петиції було запроваджено для того, щоб громадяни ЄС та особи, які постійно проживають в ЄС, мали можливість в більш простій формі звертатися до інститутів ЄС із побажаннями та скаргами.

Суб'єктом подання петиції є будь-який громадянин ЄС або будь-яка фізична чи юридична особа, яка проживає або має зареєстрований офіс у державі-члені.

Для того, щоб петиція була прийнятною, вона повинна підпадати під сфери діяльності ЄС та стосуватися безпосередньо заявника. Остання умова тлумачиться по-різному. Зокрема, це може бути порушення права громадянина ЄС, закріплені в Установчих документах; питання захисту навколишнього середовища; порушення права на вільний рух осіб, товарів та послуг, принципів внутрішнього ринку; захист прав споживачів; питання зайнятості та соціальної політики; визнання професійних кваліфікацій; інші проблеми, пов'язані із реалізацією положень права ЄС. Однак запити про інформацію та загальні коментарі щодо політики ЄС не розглядаються Комітетом з петицій.

Процедура розгляду петиції викладена у правилах 191-193 Правил процедури Парламенту, який надає таке повноваження парламентському комітету, наразі - Комітету з петицій.

Перед початком розгляду кожної конкретної петиції Комітет визначає її прийнятність. Розрізняють формальну прийнятність, тобто петиції повинні містити прізвище, громадянство та адресу кожного заявника та повинні бути складені однією з офіційних мов ЄС; та матеріальну прийнятність, тобто встановлюється, чи підпадають подані петиції під сферу діяльності ЄС. У разі визнання петиції непринятною Комітет інформує про це заявників, при цьому зазначає причини відмови та часто пропонує заявникам звернутися до іншого національного чи міжнародного органу. З 1924 петицій, що надійшли протягом 2009 р., 699 (45,5%) петицій були визнані Комітетом прийнятними, а 812 - непринятними. Найчастіше предметами петицій в 2009 р. були: екологія та водні ресурси; захист основних прав; юстиція; внутрішній ринок та захист прав споживачів; власність та реституція; працевлаштування; охорона здоров'я; транспорт; соціальні питання; освіта та культура; тощо,

Після цього Комітет з петицій звертається до Комісії із проханням надати відповідну інформацію або визначити свою позицію щодо питань, порушених у петиції. Іноді він також консулюється з іншими парламентськими комітетами, особливо якщо йдеться про ті петиції, які мають за мету зміну наявних норм права. Комітет з петицій також може провести слухання або направити своїх членів для проведення розслідування (у 2005 р. три такі місії були направлені до Мальти, Іспанії та Польщі).

У разі накопичення відповідної інформації петиція ставиться на порядок денний засідання Комітету, на який запрошується представник Комісії. На засіданні Комісія робить усну заяву та коментарі щодо своєї письмової

відповіді на питання, порушені в петиції. Після цього члени Комітету з петицій мають можливість поставити питання представнику Комісії.

Залежно від обставин кожного конкретного випадку подальший розвиток розгляду справи може мати різний результат. Так, якщо петиція є специфічним випадком, який вимагає індивідуального вирішення, Комісія може зв'язатися із належними органами або передати справу до постійного представника відповідної держави-члена, якщо такий підхід може вирішити справу. У деяких випадках Комітет може попросити Президента Європарламенту звернутися до національних органів влади держави заявника.

Якщо петиція стосується питання загальної важливості, зокрема, якщо Комісія вирішить, що було порушено право Союзу, Комісія може розпочати судове провадження, яке може закінчитися розглядом справи у Суді ЄС. Петиція може стати приводом для різноманітних політичних акцій з боку Парламенту або Комісії. У будь-якому випадку заявник отримує відповідь із викладом результату вжитих заходів.

Засідання Комітету з петицій відбуваються щомісячно, як правило, крім серпня, коли Парламент перебуває на канікулах. Комітету в його роботі надає допомогу Постійний секретаріат, який має консультативну функцію та який готує засідання Комітету.

Комітет з петицій може співпрацювати з національними та місцевими органами влади в державах-членах для вирішення питання, порушеного заявником. Однак він не може скасовувати рішення, прийняті компетентними органами держав-членів. Оскільки Європарламент не є судовим органом, він також не може приймати рішення або скасовувати рішення, прийняті судовими органами держав-членів. Петиції, в яких порушується про це питання, до розгляду не приймаються.

У складі Європейської Комісії у 2010 р. вперше було запроваджено посаду **Комісара з питань юстиції, основних прав та громадянства**, який одночасно є Віце-головою Європейської Комісії. Протягом 2010-2014 рр. цю посаду обійматиме Вів'єн Редінг з Люксембургу. Основними цілями діяльності Комісії упродовж наступних п'яти років будуть: по-перше, розбудова дійсної Європейської зони правосуддя, яка має ґрунтуватися на взаємному визнанні та взаємній довірі; по-друге, Комісар у цій сфері повинна стати гарантом виконання Хартії основних прав ЄС, яка набула юридичної обов'язковості, з метою інкорпорації стандарту дотримання прав людини до політики ЄС у всіх сферах діяльності, а також заохочення держав-членів ЄС до поваги положень Хартії під час реалізації положень права ЄС.

Ще одним напрямом діяльності Комісара має стати розбудова громадянства ЄС. Зокрема, у сфері вільного руху громадян ЄС, посилення консульського захисту за кордоном, кращого доступу до інформації про діяльність ЄС, а також поліпшення процесу взаємного визнання документів та свідоцтв, виданих національними органами влади держав-членів.

Окрему увагу Комісара зосереджено на проблемі рівності жінок та чоловіків на території всього Союзу та в усіх сферах політики ЄС.

Зокрема, йдеться про зменшення різниці в оплаті праці, збільшення кількості жінок на керівних посадах, а також боротьбу з насильством проти жінок.

Наразі в Офісі Комісара з питань юстиції, основних прав та громадянства працюють 9 осіб (включаючи самого Комісара), а також допоміжний персонал.

1 березня 2007 р. відповідно до Регламенту Ради № 168/2007 розпочало свою роботу **Агентство ЄС з основних прав**. Це незалежне Агентство Союзу, яке займається питаннями дотримання прав людини в ЄС та державах-членах. Воно є правонаступником Європейського центру моніторингу расизму та ксенофобії.

Агентство відкрите для участі країн-кандидатів як спостерігачів. Рада також може запрошувати Західно-Балканські країни, які уклали Угоду про стабілізацію та асоціацію з ЄС, брати участь у роботі агентства як спостерігачі. Штаб-квартирою Агентства є м. Відень.

Метою діяльності Агентства є надання інститутам Євросоюзу та державам-членам допомоги та експертизи з питань основних прав людини, коли вони виконують положення права ЄС у межах своєї компетенції за повного дотримання принципу поваги прав людини.

Агентство уповноважене:

- збирати, аналізувати та поширювати об'єктивну та надійну інформацію, розробляти підходи для покращення об'єктивності та надійності даних на європейському рівні, а також проводити та заохочувати наукові дослідження та опитування;
- готувати та опубліковувати висновки та позиції для інститутів Союзу та держав-членів під час виконання права ЄС, чи то з власної ініціативи, чи то за дорученням Європарламенту, Ради або Комісії;
- опубліковувати щорічні доповіді з питань дотримання основних прав людини у сферах діяльності Агентства, зосереджуючи значну увагу на досягнутих результатах;
- за результатами проведеного дослідження публікувати тематичні доповіді;
- розробляти комунікаційні стратегії та сприяти діалогу в громадянському суспільстві з метою підвищення інформованості громадськості стосовно проблематики основних прав людини та активно поширювати інформацію про свою роботу.

Агентство, однак, не наділене повноваженнями розглядати індивідуальні скарги або звернення від громадян, а також не має компетенції приймати юридично обов'язкові рішення. Воно лише досліджує більш широкі питання та сучасні тенденції.

Рада з питань юстиції та внутрішніх прав ЄС на пропозицію Європейської Комісії та після консультацій з Європейським Парламентом

28 лютого 2008 р. прийняла Довгострокову програму діяльності Агентства. Протягом 2007-2012 рр. згідно з рішенням Ради діяльність Агентства зосереджена на таких проблемах:

- расизм, ксенофобія та пов'язана із ними нетерпимість;

- дискримінація за ознаками статті, раси або етнічного походження, релігії або вірування, віку та сексуальної орієнтації та проти осіб, які належать до меншин, або будь-яке поєднання цих ознак (множинна дискримінація);
- виплата компенсації жертвам;
- права дитини, включаючи захист прав дітей;
- притулок, імміграція та інтеграція мігрантів; питання віз та прикордонного контролю;
- участь громадян ЄС у демократичному функціонуванні Союзу;
- інформування громадськості та, зокрема, повага до приватного життя та захист особистих даних;
- доступ до ефективного та незалежного правосуддя. Організаційна структура Агентства з основних прав складається з Правління, Виконавчої ради, Наукового комітету та Директора.

Правління об'єднує осіб, які мають відповідний досвід в управлінні установами державного або приватного сектора і знання у галузі основних прав людини, є представниками від держав-членів, Європейської комісії та Ради Європи. У правлінні представлено по одному незалежному представнику від 27 держав-членів ЄС; одному незалежному представнику від Ради Європи; два представники Комісії. Кожному члену Правління надає допомогу заступник, який обирається за відповідною процедурою. Правління обирає свого Голову, Заступника голови та двох членів Виконавчої ради на період 2,5 роки, із правом бути переобраним один раз.

Правління є відповідальним за визначення пріоритетних сфер діяльності Агентства, наповнення бюджету та моніторингу діяльності органу. Зокрема, Правління затверджує щорічну програму діяльності Агентства відповідно до Довгострокової програми; затверджує щорічні доповіді Агентства; призначає (а в разі необхідності звільняє) директора Агентства; затверджує проект та остаточний варіант річного бюджету Агентства і фінансові правила, як стосується Агентства; призначає та звільняє членів Наукового комітету.

Правління збирається двічі на рік та на позачергові засідання.

Виконавчу раду було обрано у липні 2007 р. Правлінням на своєму першому засіданні. До складу Ради входять Голова та Заступник голови Правління, два члени Правління та один представник Комісії. Член Правління, який призначається Радою Європи, також бере участь у засіданнях. Виконавча рада надає допомогу Правлінню в усіх питаннях його діяльності, зокрема щодо підготовки рішень. Вона також надає допомогу та консультації Директору Агентства. Рішення приймаються простою більшістю.

Науковий комітет є гарантом наукової обґрунтованості діяльності Агентства і бере участь у початкових стадіях підготовки більшості документів Агентства відповідно до завдань останнього. Комітет охоплює 11 незалежних висококваліфікованих експертів у галузі прав людини. Перший склад Комітету був призначений на засіданні Правління у червні 2008 р. на строк п'ять років без права переобрання.

Директор очолює Агентство і є відповідальним за реалізацію завдань, покладених на Агентство, та за його кадрове забезпечення. Правління

призначає Директора на підставі його/її особистих досягнень, досвіду у сфері захисту прав людини, а також адміністративних та управлінських навичок. У березні 2008 р. Правління призначило першим Директором Агентства Моргена Керума (Данія).

Важливу роль щодо забезпечення та захисту прав людини в рамках ЄС відіграє **Європейський омбудсман**. Ця посада була запроваджена у 1995 р. Рішенням Європейського парламенту щодо інструкцій та загальних умов, які регулюють виконання обов'язків омбудсмана.

Наразі положення про нього закріплені у ст. 228 ДФЄС, а також у ст. 43 Хартії основних прав ЄС.

Європейський омбудсман обирається Європейським парламентом після кожних виборів в ЄС на строк легіслатури останнього. Його повноваження можуть поновлюватися. Суд на клопотання Парламенту може оголосити про відставку Омбудсмана, якщо останній більше не відповідає умовам, необхідним для здійснення своїх функцій, або вчинив серйозний проступок.

Омбудсман здійснює свої функції повністю незалежно. Під час виконання своїх обов'язків він не звертається і не отримує інструкції від жодного уряду, інституту, органу або установи. Протягом строку здійснення своїх функцій омбудсман не може займатися будь-якою іншою професійною діяльністю, оплатною або ні.

Омбудсман уповноважений отримувати від кожного громадянина Союзу або від кожної фізичної чи юридичної особи, яка проживає або має свою юридичну адресу в державі-члені, скарги щодо випадків порушення порядку управління в діяльності інститутів, органів або установ Союзу, крім Суду ЄС під час здійснення ним своїх юрисдикційних функцій. Він розслідує ці скарги та готує щодо них доповіді.

Омбудсман за своєю власною ініціативою або на підставі скарг, наданих йому безпосередньо або через члена Європейського парламенту, проводить розслідування, які вважає обґрунтованими, якщо тільки факти, які розглядаються, не є або не були предметом судового слухання.

Якщо Омбудсман констатував вішалок порушення порядку управління, то пін звертається до відповідних інститутів, органів або установ, які мають 3 місяці для надання йому свого висновку. Омбудсман потім надсилає доповідь Європарламенту та відповідному інституту, органу або установі. До цих інститутів, крім інших, належать Комісія, Рада та Європейський парламент. Прикладами органів Союзу є Європейське медичне агентство та Європейський фонд щодо покращення умов життя та праці. Під його юрисдикцію, однак, не підпадає Суд. Загальний Сул та Трибунал державної служби під час виконання своїх судових функцій.

Зараз Європейським Омбудсманом є Нікіфорос Діамандорус, колишній національний омбудсман Греції. Він був обраний Європарламентом і обіймає свою посаду з квітня 2003 р. (у січні 2010 р. переобраний).

Омбудсман не приймає до розгляду:

- скарги проти національних, регіональних та місцевих органів влади держав-членів, навіть якщо скарги стосуються питань політики ЄС.



- скарги на діяльність національних судів або омбудсман і в.
- скарги проти юридичних та фізичних осіб.

Омбудсман розслідує скарги на незадовільне ведення справ, крім інститут не може діяти згідно з правом, не дотримується принципів належного управління або порушує права людини.

Омбудсман може просто поінформувати відповідний інститут про те, що проти нього було подано скаргу, щоб останній вирішив проблему. Якщо справа не вирішується відповідним чином у період розгляду його запитів, Омбудсман намагатиметься знайти дружнє вирішення. Якщо ці спроби примирення не будуть успішними, Омбудсман рекомендації щодо вирішення справи. Якщо інститут не приймає рекомендації. Омбудсман може подати особливу доповідь до Європарламенту.

Скаргу можуть подавати: громадяни держав-членів, особи, які постійно проживають в ЄС. юридичні особи, асоціації або інші установи, зареєстровані в Союзі.

Звернення до Омбудсмана повинні бути викладені однією з офіційних мов ЄС, із зазначенням прізвища заявника, інституту або органу ЄС, на який скаржаться, а також підстави для скарги. Крім того, є додаткові критерії прийнятності звернення:

1. Скарга має бути подана протягом двох років з моменту, коли особі стали відомі факти, на яких базується скарга.
2. Особі повинно бути особисто завдано шкоду неналежним порядком управління.
3. Особа повинна вже була звернутися до інституту або органу, якого стосується це питання, наприклад, у листі.
4. Омбудсман не розглядає справи, які наразі перебувають на розгляді суду або які вже вирішено в суді.

Скаргу можна подати поштою, факсом або електронною поштою.

Якщо Омбудсман не може провести розслідування (наприклад, якщо це стосується національних, регіональних або місцевих адміністрацій держав-членів), він усе одно буде намагатися допомогти у вирішенні проблеми. Дуже часто це стосується передачі справи до члена Європейської мережі омбудсманів або надання поради про звернення до члена Мережі. Заснована у 1996 р., Мережа охоплює всіх національних та регіональних омбудсманів держав-членів ЄС, країн-кандидатів на членство в ЄС, Норвегії та Ісландії, а також представників від Комітету з петицій.

Протягом 2009 р. Омбудсман отримав 3098 скарг (порівняно з 3406 у 2008 р.), а також відкрив 339 проваджень (порівняно з 296 у 2008 р.). Він закрити 318 проваджень протягом року (355 у 2008 р.). Загалом Омбудсман розглянув майже 5000 скарг та запитів про надання інформації. 56% скарг були подані проти Європейської Комісії, 11 % - проти Європейського парламенту, 9% - проти Європейського бюро з відбору персоналу тощо.

Найчастіше скарги стосувалися відсутності транспарентності, а також відмови у наданні інформації (36%), несправедливості та зловживання

повноваженнями (14%), а також необґрунтованих затримок (13%), незадовільних процедур (13%).

Таким чином, інститути ЄС виконують переважно функції щодо реалізації політики в галузі прав людини. Характерною рисою є те, що в ЄС представлені органи, на які покладається розгляд скарг та петицій від громадян, а також органи, які займаються розробкою нових підходів та здійснення квазімоніторингових проектів в ЄС.

### **Судовий захист**

Звернення до суду - гарантія і одночасно суб'єктивне право кожної людини, яке в Хартії Європейського Союзу про основні права (ст. 47) та Конвенції про захист прав людини і основних свобод (ст. 13) визнано в якості основного ("право на ефективні засоби правового захисту і на доступ до неупередженого суду").

Які саме суди здійснюють захист прав фізичних, так само як юридичних осіб, що впливають з норм правової системи ЄС?

Перш за все, це **національні суди держав-членів**. Національним судам підсудні будь-які справи, крім тих, які віднесені до юрисдикції Суду ЄС (див. 4.6). Саме національні суди забезпечують захист встановлених в рамках Союзу прав від порушень з боку приватних осіб і самих держав-членів в особі будь-яких їх органів та установ, центральних або місцевих.

При розгляді справ національні суди пов'язані нормами права ЄС, яким вони зобов'язані віддавати пріоритет перед положеннями національного законодавства (в силу принципу верховенства права ЄС). У разі неясності вони можуть, а суди вищих інстанцій повинні призупинити справу і направити преюдиціальне запит до Суду ЄС.

За допомогою преюдиціальних запитів громадяни і юридичні особи набувають також можливість домагатися скасування актів інститутів, органів і установ самого ЄС (див. Нижче).

**Суди ЄС** забезпечують захист прав і свобод, порушених інститутами і установами ЄС. Виключно їм підсудні, зокрема:

- Позови про анулювання актів інститутів, органів і установ ЄС;
- Позови з бездіяльності інститутів, органів, установ ЄС; - Позови про позадоговірної відповідальності Союзу, тобто про компенсацію збитків, завданих інститутами, органами, установами ЄС або їх співробітниками;
- Позови про оскарження штрафів, накладених на підприємства інститутами ЄС.

Правом подавати такі позови володіє будь-яка фізична або юридична особа, в тому числі іноземна. Процесуальна правосуб'єктність приватних осіб в Суді ЄС, як уже відомо читачеві, обмежена. Вони можуть подавати позови про анулювання тільки проти таких актів, адресатами яких вони є або які безпосередньо і індивідуально їх зачіпають, а також проти регуляторних актів, які безпосередньо їх стосуються і не вимагають виконавчих заходів (ст. 263 ДФЕС). Подібні обмеження діють при подачі позовів з бездіяльності, тобто з метою змусити інститут, орган, установа ЄС прийняти необхідне рішення (ст. 265 ДФЕС). Термін позовної давності за позовами про анулювання та з бездіяльності також вельми короткий (два місяці).

Подолати ці обмеження дозволяє процедура непрямого оскарження, за допомогою якої індивіди можуть оскаржити будь-які приписи інститутів, органів, установ ЄС навіть після закінчення терміну позовної давності (ст. 277 ДФЕС). Назва "непряме" обумовлено тим, що Суд ЄС розглядає правомірність оспорюваного акту не за позовом про анулювання, а в зв'язку з розглядом іншої справи.

Процедура непрямого оскарження має два варіанти.

В рамках першого варіанту в справі позовного провадження (прямий юрисдикції), що розглядається Судом ЄС, будь-яка сторона може поставити перед ним питання про незастосування нормативного акта, раніше виданого інститутами, органами, установами ЄС. Наприклад, при оскарженні штрафу, накладеного Європейською комісією, позивач має право запропонувати Суду ЄС визнати незаконним регламент Ради ЄС, на підставі якого накладено цей штраф.

Інший, частіше застосовується варіант, вимагає спочатку звернення до національного суду або інший юрисдикційний орган держави-члена. При розгляді справи органи правосуддя держав-членів далі можуть направити преюдиціальне запит до Суду ЄС з метою перевірки "дійсності" актів інститутів, органів, установ ЄС.

Якщо Суд ЄС визнає акт недійсним, то він не повинен застосовуватися як національним судом, які подали запит, так і іншими судами держав-членів (рішення Суду ЄС виступає для них прецедентом).

Ще один судовий механізм захисту прав і свобод на території ЄС пов'язаний з діяльністю **Європейського Суду з прав людини**, який функціонує в рамках Ради Європи. Цей орган, розташований в Страсбурзі, розглядає справи лише про порушення суб'єктивних прав, закріплених в Конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 р

Якщо фізична особа, неурядова організація або група приватних осіб вважають себе "жертвою порушення" прав, передбачених Конвенцією, то вони можуть звернутися до Європейського Суду з прав людини, але лише після вичерпання всіх національних засобів правового захисту (ст. 34, 35 Конвенції).

На відміну від Суду ЄС, Європейський Суд з прав людини не має повноважень визнавати акти органів влади недійсними або нечинними. Він лише констатує факт порушення. Виходячи з констатації Європейського Суду з прав людини, порушником повинні бути вжиті необхідні заходи (скасування закону, що суперечить Конвенції, перегляд вироків, рішень національних судів і т.д.). Результатом розгляду справи в Європейському Суді з прав людини також може служити "виплата справедливої компенсації потерпілій стороні" в розмірі, встановленому цим судом (ст. 41 Конвенції).

Європейському Суду з прав людини в даний час підсудні тільки скарги на держави як "Високі Договірні Сторони". Надалі до них приєднається і ЄС в цілому (див. 5.2).

Отже, в рамках ЄС захист гарантованих їм прав особистості здійснюють три системи судів: національні (суди держав-членів), Суд ЄС, а також Європейський Суд з прав людини, який є органом Ради Європи.

Підсудність справ між ними розподіляється в залежності від того, хто порушив суб'єктивне право людини і громадянина.

Якщо порушник - інша фізична або юридична особа або держава-член, то слід звертатися в національний суд, який при необхідності може, а суд вищої інстанції - зобов'язаний направити запит до Суду ЄС. Якщо порушник - ЄС або його інститути, органи і установи, то позови подаються безпосередньо до Суду ЄС.

Якщо фізична або юридична особа вважає себе "жертвою порушення" основних прав, гарантованих Конвенцією про захист прав людини і основних свобод 1950 р, то процедура оскарження також має два варіанти:

- Особа, яка вважає себе "жертвою порушення" з боку держав, має звертатися спочатку до національних судів з правом на звернення в подальшому до Європейського Суду з прав людини в Страсбурзі;

- Особа, яка вважає себе "жертвою порушення" з боку інститутів, органів, установ ЄС, звертається спочатку до Суду ЄС. Після приєднання ЄС до Конвенції про захист прав людини і основних свобод він отримає право на подальше оскарження в Європейському Суді з прав людини.